

puutteita on esitetty yhdeksi selitykseksi, mutta tällaisia puutteita ei löytynyt aineiston dysleksiariskilapsilta. Lyhytkestoisen muistin rajoituksia on esitetty toiseksi selitykseksi ja siitä löytyikin viitteitä, mutta lisätutkimus olisi tarpeen asian varmistamiseksi. Morfosyntaktisen elaboroinnin analyysi sen sijaan paljasti selviä eroja ryhmien välillä. Näihin eroihin ei pääse käsiksi IPSyn avulla, koska se ei rekisteröi rakenteiden kontekstia, eikä MLU:n avulla, koska se mittaa yksinomaan ilmauksen lineaarista pituutta.

Niemisen kolmas tutkimuskysymys on metodologinen ja koskee sitä, mitä MLU ja IPSyn tarkkaan ottaen mittaavat. MLU mittaa lineaaristen yksikköjonojen määrää ilmauksissa, joten rakenteiden kompleksisuus ei välttämättä näy MLU-arvossa. IPSyn taas tekee inventaarion kielenkäyttäjän rakenteellisista resursseista mutta ei mittaa sitä, miten näitä resursseja yhdistellään toisiinsa — siten se ei erota juuri tietyt rakenteet oppinutta lasta toisesta, joka muodostaa vastaavista rakenteista kompleksisia ilmauksia. Kuitenkin yhdessä käytettyinä ja toisiinsa suhteutettuina nämä kaksi vakiin-

tunutta lapsenkielen kehityksen mittaria ovat hyvin käyttökelpoisia, kuten ilmenee siitäkin, että Niemisen edellä mainitut viisi hypoteesia näiden kahden mittarin yhteistoiminnasta osoittautuvat pääpiirteissään oikeiksi.

Lea Niemisen väitöskirja on metodologisesti kiinnostava puheenvuoro varhaisen lapsenkielen rakenteellisen kompleksisuuden tutkimisesta. Nieminen ei tyydy vain käyttämään vakiintuneita mittareita, vaan kehittää niiden täydennykseksi uuden ilmausanalyysin, joka ei pelkästään anna numeroarvoja vaan jonka avulla on mahdollista saada tähänastista vivahteikkaampi kokonaiskuva kielen moniulotteisen rakenteellisen kompleksisuuden kehittymisestä. Niemisen menetelmän uskoi kiinnostavan myös ulkomaisia tutkijoita, ja kansainvälisellä tutkijayhteisöllä onkin mahdollisuus tutustua tämän perusteellisen tutkimuksen hedelmiin heti tuoreeltaan, koska Niemisen väitöskirja on ilmestynyt englanninkielisenä. ■

KLAUS LAALO

Sähköposti: klaus.laalo@uta.fi

KUVA TARKENTUU

Satu Grünthal ja Elina Harjunen (toim.) *Näköaloja äidinkieleen ja kirjallisuuteen*. Tietoliipas 217. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2007. 234 s. ISBN 978-951-746-919-7.

Takakansitekstinsä mukaan SATU GRÜNTHALIN ja ELINA HARJUSEN toimittama artikkelikokoelma *Näköaloja äidinkieleen ja kirjallisuuteen* »avaa näköaloja siihen, mitä annettavaa tuoreella kielen- ja kirjallisuudentutkimuksella sekä kasvatustieteellä on äidinkielen ja kirjallisuuden opetukselle ja tutkimukselle.» Kirja lunastaa lupauksensa komeasti. Se on erinomainen ja

ajatuksia herättävä esitys äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineeseen liittyvistä ajankohtaisista teemoista ja tutkimuksesta.

Äidinkieli ja kirjallisuus koulujen oppiaineena kattaa suuren alueen ihmisen toiminnasta. Suomessa aineella on kuitenkin suhteellisen vähän opetustunteja. Kaikkien aineiden opettajilla on todennäköisesti vahva vakaumus oman aineensa tärkeydestä,

▷

mutta on mahdoton kiistää sitä, että äidinkielen ja kirjallisuuden opinnot luovat pohjan kaikelle muulle opiskelulle ja ihmisenä toimimiselle yleensäkin. Kielenkäytön kannalta oppiaineeseen kuuluu monenlaisia oppisisältöjä: lukeminen, kirjoittaminen ja tekstitaidot, kaunokirjallisuus, kielenhuolto, kielioppi ja suullinen viestintä. Äidinkieli ja kirjallisuus on opetettavana ja opiskeltavana aineena paitsi tietysti palkitseva, myös jossain määrin ahdistavan valtava kokonaisuus. Tätä ahdistusta arvioitava teoskaan ei pysty valitettavasti vähentämään.

Artikkelikokoelman kirjoittajia yhdistää tutkiuus ja opettaminen, mutta taustoiltaan ja lähtökohdiltaan he ovat silti yllättävänkin erilaisia. Artikkelikokoelmassa kohtaavat yhden tai useamman henkilön edustamina monenlaiset toimijat: kieliopin tutkija, vuorovaikutuksen tutkija, kasvatustieteen tutkija, kirjallisuuden tutkija, kirjoittamisen tutkija, psykologi, virkamies ja tietysti äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja. Moni kirjan artikkeleista käsittelee luonnollisesti peruskoulun ja lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta, mutta kirjassa sivutaan myös kirjoittamisen opetusta taidekorkeakoulussa ja kirjallisuuden opetusta lääketieteellisessä.

Kokoelman ensimmäisessä artikkelissa Satu Grünthal pohtii, mitä äidinkielen ja kirjallisuuden ainedidaktiikka on ja mitä se voisi olla. Artikkelin hahmottelee didaktiikan perusolemusta, äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen oppisisältöjä, oppiaineen sijaintia eri tieteenalojen leikkauspisteessä sekä tutkimuksen ja opetuksen välistä yhteyttä. Artikkelin on mainio johdatus aiheeseen ja samalla teoksen muihin artikkeleihin.

OPETTAJA JA TUTKIMUS

Seuraavat kolme artikkelia käsittelevät konkreettisesti tutkimuksen ja opetuksen välistä yhteyttä. Artikkeleista SANNA VOI-

PIO-HUOVISEN ja Elina Harjusen artikkelit ovat kirjoittajien väitöskirjatutkimusten esittelyjä. Voipio-Huovisen artikkeli valottaa teemoja, jotka ovat yleistymässä äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa, nimittäin suomea vieraana kielenä ja oppilaiden kaksikielisyyttä. Koska haastatteluihin ja etnografiaan nojaava väitöskirjatutkimus on kesken, antavat konkreettiset tulokset kuitenkin vielä odottaa itseään. Harjusen puolestaan tarkastelee artikkelissaan haastattelujen, havainnoinnin sekä teoreettisten mallien avulla sitä, kuinka opettajan pedagoginen auktoriteetti rakentuu. Harjusen mukaan opettajan auktoriteetti rakentuu toisaalta itseluottamuksen, itsetunnon ja eettisten arvojen kaltaisista peruslähtökohdista, toisaalta ammattitaidosta ja oppisisältöjen hallinnasta. Artikkelissa liikutaan hyvin perustavien asioiden äärellä, ja niinpä se olisikin voinut soveltua kokoelman toiseksi aiheeseen johdattelevaksi artikkeliksi Grünthalin artikkelin perään.

Myös LIISA TAINION artikkeli käsittelee tutkimuksen ja opetuksen välistä yhteyttä, mutta se eroaa lähestymistavaltaan hieman kahdesta edellä mainitusta artikkelista. Tainio esittelee yhden tutkimusmenetelmän, keskusteluanalyysin, soveltamista äidinkielen ja kirjallisuuden opetukseen ja tutkimukseen. Keskusteluanalyyttinen vuorovaikutustutkimus on tutkimusalana vakiintunut mutta kasvatustieteissä vielä jossain määrin uusi suuntaus, joskin aiheesta on kyllä vastikään ilmestynyt kokonainen artikkelikokoelmakin (Tainio 2007). Tainio esittelee lyhyen luokkahuoneessa videoidun keskustelukatkelman avulla keskusteluanalyysin periaatteita ja keskusteluanalyytisten havaintojen soveltamista opetuksen kehittämiseen. Kokoelman myöhemmässä artikkelissa JOHANNA PENTIKÄINEN peräänkuuluttaa tekstien lähilukua kirjoittamisen opetuksen osaksi. Keskusteluanalyysi puolestaan on suullisen viestinnän lähilukua.

Uusia uria tuntuu aukovan Tainion ehdotus käyttää keskusteluanalyysiä oppitunnilla esimerkiksi televisiokeskustelujen analyysiin. Televisiokeskustelujen tai väitelyiden keskusteluanalyyttinen tarkastelu voisi olla hyvä tapa hahmottaa erilaisia suulliseen retoriikkaan liittyviä käytäntöjä. Tämä voisi olla myös uudenlainen tapa motivoida oppilaita siihen, että kielen yksityiskohtainen ja järjestelmällinen tarkastelu voi avata aivan uusia näkökulmia. Käytännön haasteena on tietysti se, että keskusteluanalyyttisen koulutuksen saaneita äidinkielen ja kirjallisuuden opettajia on yhä varsin vähän, ja aivan lyhyessä täydennyskoulutuksessa sellaiseksi ei myöskään tulla. Tainion artikkeli kuitenkin osoittaa laajemminkin sen, että äidinkielen ja kirjallisuuden opettajia ja sellaiseksi opiskelevia voisi kannustaa rohkeammin soveltamaan opetukseen sitä kielitieteellistä erityisosaamista, joka heillä on. Kirjoittamisen, kirjallisuuden, tekstitaitojen ja S2-tutkimuksen sovellettavuutta opetukseen korostetaan usein, mutta Tainion esimerkki voisi rohkaista soveltamaan opetukseen myös vaikkapa kieliopin, kielihistorian, sanaston tai nimistön tutkimusta.

Kukin edellä esitellyistä kolmesta artikkelista sisältää varsinaisen tutkimuksen esittelyn lisäksi myös paljon kirjoittajien itsereflektiota. Tämä havainnollistaakin oivallisella tavalla sitä, kuinka tutkimuksen tekemisessä limittyvät itse tutkimus, tutkimuksen seurauksena saadut tulokset ja niiden soveltaminen käytäntöön sekä tutkimuksen vaikutus tutkijan identiteettiin laajemminkin. Tutkimuksen tekemisen myötä myös tutkijan oma identiteetti opettajana tuntuu kokevan suuren muutoksen.

KIELIOPPI UUSIKSI

Kirjan toisessa osassa edetään syvemmälle äidinkielen ja kirjallisuuden ydinainekseen.

Teemoina ovat kielioppi ja tekstitaidot. Ensimmäisessä artikkelissa Ison suomen kieliopin (ISK:n) kirjoittajiin lukeutuneet IRJA ALHO ja RIITTA KORHONEN tarkastelevat kieliopin opetusta koulussa sekä peräänkuuluttavat Isoon suomen kielioppiin pohjautuvaa pedagogista kielioppia. Teema on tärkeä ja ajankohtainen, sillä kielioppi on monella tapaa ongelmallinen osa-alue äidinkielen opetuksessa. Kielioppi on vaativa aihe, eikä sille opetuksessa jää lopulta kovinkaan paljon aikaa. Kieliopin tutkimus ja kielioppikäsitteet ovat viime vuosikymmeninä olleet myös voimakkaassa muutoksen tilassa, eikä ole aivan ongelmatonta, millainen suhde perinteisellä kieliopilla ja uudenaikaisilla kielioppikäsitteillä opetuksessa pitäisi olla. Kieliopin opetukseen kohdistuu monenlaisia paineita, sillä äidinkielen kieliopin opiskelun on esimerkiksi osin palveltava myös vieraiden kielten opiskelun tarpeita. Kieliopin opetuksen tekee ongelmalliseksi lisäksi vielä se, etteivät oppilaat useinkaan pidä kieliopin opiskelua mielekkäänä ja motivoivana.

Alho ja Korhonen liikkuvat artikkelissaan suurelta osin jo vuonna 1994 Kieli ja sen kieliopit -raportissa hahmotelluilla linjoilla. Yllättävän hyviltä nuo viisitoista vuotta sitten hahmotellut linjaukset yhä tuntuvat. Entäpä mitä pedagogisen kieliopin sitten oikein tulisi sisältää? Kieli ja sen kieliopit -kirjassa pedagogisen kieliopin suuntaviivoja ja konkreettisia sisältöjä on itse asiassa hahmoteltu melko pitkällekin. Alho ja Korhonen eivät mene aivan näin pitkälle. Pikemminkin he tarkastelevat mahdollisen pedagogisen kieliopin linjaa yleisemmällä tasolla ja kartoittavat niitä tekijöitä, jotka tällaisen kieliopin kirjoittamiseen vaikuttavat. Heidän mukaansa »Olennaista pedagogisessa kieliopissa onkin, että koululainen alkaa ymmärtää, miksi kielen rakenteita ja merkityksiä kannattaa tarkkailla ja jopa tutkia.» (S. 99.) Tämä tavoite on hyvin kau-

kana erilaisten kieliopillisten käsitteiden ja muotojen mekaanisesta opettelusta.

Vaikka Alhon ja Korhosen artikkeli on ansiokas ja vaikka kieliopin ja kielitiedon opetusta koulussa on käsitelty melko paljon muuallakin, jän yhä kaipaamaan vieläkin perusteellisempää ja itsekriittisempää kartoitusta siitä, mitä kieliopista lopulta tulisi ja kannattaisi koulussa opettaa. Kirjoittajien mukaan kielioppi on osittain myös yleisivistystä. Oppilaat kuitenkin usein kyseenalaistavat sen hyödyn. Kielioppi on vaikeaa, eikä siitä ole olemassa yhteisesti hyväksytyä mallia; edes ISK ei sellaista tarjoa. Usein kieliopin opetuksen perusteluna käytetään kirjoittamisen tarpeita, mutta todellisuudessa sujuva kirjoitustaito on mahdollista saavuttaa lähes täysin ilman kieliopin käsitteitä (pilkutus, jolla suomen kielessä on kieliopillinen perusta, on yksi aina esille nostetuista poikkeuksista). Esimerkiksi kokoelman toisessa artikkelissa Johanna Pentikäinen viittaa 1970- ja 1980-luvuilla Yhdysvalloissa ja Englannissa tehtyihin tutkimuksiin, joiden mukaan »kirjoitetun kielen lausetason elementtien, kieliopin ja kielitiedon opetuksella ei nähty suoranaista vaikutusta kirjoittamiseen.» (s. 140).

Mitkä ovat ne asiat, jotka kieliopissa ovat aidosti tarpeellisia ja hyödyllisiä tässä maailmassa elämiseen? Miten kieliopin opiskelun voisi tehdä sellaiseksi, että se motivoi koululaisia? Alho ja Korhonen pohtivat näitä kysymyksiä ja tarjoavat hyviä ehdotuksia, mutta täysin he eivät ongelmia tietenkään ratkaise. Alhon ja Korhosen artikkeli käsittelee myös kieliopin opiskelua yhä paljolti muista äidinkielen ja kirjallisuuden opinnoista itsenäisenä alueena, jonka opiskelu on itseisarvoisen tärkeää. Varsin vähän he korostavat esimerkiksi kieliopin opiskelun yhteyttä tekstitaidon kokeeseen. Kirjallisuustieteen käsitteiden opiskelua perustellaan sillä, että niitä voi käyttää hyväkseen tekstien analyysissä.

Kieliopin ja kielitieteen käsitteiden käyttöön tekstien analyysissä rohkaistaan esimerkiksi oppikirjoissa kuitenkin huomattavasti vähemmän, vaikka tämä yhteys on muotoiltu yhtä lailla Kieli ja sen kieliopit -raportissa kuin opetussuunnitelmissakin (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004; Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003; vrt. myös esim. Savolainen 2005).

Varmaankin kaikkien aineiden kohdalla pohditaan, mikä on se taso, joka peruskoulun ja lukion aikana pitää saavuttaa, ja mitä ovat ne asiat, jotka kaikkien tulee oppia. Alho ja Korhonen korostavat sitä, että suurin ongelma ei olekaan siinä, mitä kielestä ja kieliopista opetetaan, vaan siinä, miten opetetaan. Jos koulussa opetetaan kielioppia normina, ei varmasti ole helppoa astua yliopistomaailmaan ja nähdä, että kielioppi ei kertonutkaan totuutta eikä kaikkea voi tyhjentävästi selittää. Alhon ja Korhosen mukaan pedagoginen kielioppi ei saakaan olla normatiivinen. Pikemminkin tulisi opettaa sitä, että kielioppi on kielen kuvaus. Kielioppi on yksi tapa kuvata kieltä, jotta sitä voisi tarkastella ja siitä voisi puhua. Ei ole kuitenkaan olemassa edes yksimielisyyttä siitä, minkälainen kuvaus on paras ja tarkoituksenmukaisin. Tämä voisi olla hedelmällinen lähtökohta kielioppikeskustelulle koulussakin.

On joka tapauksessa tavallaan hassua, että ISK:n toimituskunnan jäsenet tarjoavat artikkelinsa lopuksi pedagogisen kieliopin kirjoittamista muille. Heillä itsellään on varmasti kuitenkin syvin ymmärrys ISK:n esittelemän kielioppimallin linjoista ja ratkaisujen perusteista sekä toisaalta siitä, miten pedagogisen kieliopin tulisi erota Isosta suomen kieliopista. Artikkelin kirjoittajat ovat lopulta ilmeisesti itsekkin vakuuttuneet tästä, sillä ensimmäinen pedagoginen kielioppi (Alho ja Kauppinen 2008) onkin jo ilmestynyt.

UUSIA JA VANHOJA TEKSTITAITOJA

Kieliopin lailla ajankohtainen teema on tekstitaidot, joita käsitellään KARL GRÜNNIN ja PIRJO HIIDENMAAN artikkeleissa. Tekstitaidot on käsitteenä tullut esille lähinnä äidinkielen ylioppilaskokeen uudistuksen myötä. Grünin artikkeli tuo erinomaisesti esille kuitenkin sen, että mistään uudesta asiasta ei tietenkään ole kysymys, sillä tekstitaitoja on äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa opetettu aiemminkin. Artikkelissaan Grünin käykin läpi, miltä lukion äidinkielen ja kirjallisuuden yksittäiset kurssit ja niiden oppisisällöt näyttävät tekstitaitojen ja uuden äidinkielen ylioppilaskokeen näkökulmasta.

Pirjo Hiidenmaan artikkeli käsittelee puolestaan kielenhuoltoa ja sen osuutta tekstitaitojen opetuksessa. Hiidenmaa tuo esille kielenhuollon asemassa ja asenteissa tapahtuneita muutoksia sekä pohtii suomen kielen tulevaisuutta. Näitä molempia hän on käsitellyt yksityiskohtaisemmin kirjassaan *Suomen kieli – who cares?* (2003). Hiidenmaan huomiot ovat tärkeitä ja soveltuvat paljolti suoraan äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen sisällöiksi. Hiidenmaa liikkuu kuitenkin varsin periaatteellisella ja yleisellä tasolla. Hän ei ota lopulta kantaa siihen, mitä asioita normien ja oikeakielisyyden alueelta kouluopetuksessa pitäisi käsitellä. Ratkaisu on ehkä perusteltu: oppilaiden tarpeet vaihtelevat, ja ohjeet ja normit taas löytyvät oppaista, joista Hiidenmaa tarjoaakin kattavan luettelon.

Grünin artikkelia lukiessa artikkeli-kokoelman jäsentely eri osiin näyttäytyy hieman oudossa valossa. Kirjan kolmanteen osaan, erilleen tekstitaitoja käsittelevistä artikkeleista, on koottu kirjoittamista ja kaunokirjallisuuden lukemista käsittelevät artikkelit. Mitä muuta nämä sitten ovat kuin tekstitaitojen ydintä? Kirjan osien jaottelu

jossain määrin vahvistaa käsitystä kirjoittamisesta, kaunokirjallisuudesta ja tekstitaidoista erillisinä saarekkeina, jotka elävät omaa elämäänsä.

Johanna Pentikäisen artikkeli tarkastelee kirjoittamista ja kirjoittamisen opetusta varsin yleisellä tasolla. Pentikäisen oma tausta on korkeakoulumaailmassa, mutta toki kouluopetustakin sivutaan. Pentikäinen käy läpi kirjoittamisen erilaisia jäsennystöpoja ja nostaa niistä esille kolme: kirjoittajaan painottuvan prosessikirjoittamisen, tekstiin painottuvan genrepedagogiikan ja lukijaan keskittyvän tekstien lähiluvun mallin. Prosessikirjoittaminen ja genrepedagogiikka ovat vahvasti koulun kirjoittamisen opetukseen vaikuttavia suuntauksia, joiden vaikutus näkyy tavalla tai toisella kaikessa nykyaikaisessa kirjoittamisen opetuksessa. Lähilukemisen nostaminen kirjoittamisen opetuksen osaksi on sen sijaan uusi ja kiinnostava näkökulma. Kovin usein lukeminen ja kirjoittaminen ja niiden opettelu yhä erotetaan toisistaan. Pentikäinen kuitenkin osoittaa, että omien tekstien lukeminen ja arviointi ovat itse asiassa tärkeä osa kirjoittamista. Artikkeli jää tältä osin vielä periaatteellisen pohdiskelun tasolle, mutta on silti mainio pelinavaus.

Myös AINO-MAIJA LAHTISEN kaunokirjallisuuden lukemista käsittelevä artikkeli on kiinnostava. Lahtisen artikkeli on teoriapainotteinen, mutta Lahtisen omat kokemukset ovat sosiaali- ja terveysalan sekä lääketieteen opiskelijoiden parista. Lahtinen hahmottelee sitä, kuinka kaunokirjallisuuden lukemista voi käyttää edistämään »inhimillisen kokemusmaailman ja sosiaalisen tietoisuuden parempaa ymmärtämistä sekä – – sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvien taitojen lisääntymistä.» (s. 161). Kirjallisuuden käyttö tähän tarkoitukseen voi olla motivoivaa ja palkitsevaa, mutta omat haasteensa se tarjoaa. Artikkeli pureutuu ansiokkaasti näihin haasteisiin

ja tarjoaa ehdotuksia siitä, minkälaisia kirjoja luettavaksi kannattaa valita, mitä arvioinnissa tulisi huomioida sekä miten lukukokemusta voi syventää silloin, kun luettava kirja on opettajan valitsema eikä siis oma-aloitteista kirjallisuuden lukemista.

Kirjan viimeiset kaksi artikkelia käsittelevät arviointia eri näkökulmista. HANNUPEKKA LAPPALAISEN artikkelin aiheena on oppilaiden arviointi sekä oppilaiden testaus osaamisen ja oppimisen tason selvittämiseksi. Artikkelit tarjoaa kiinnostavia havaintoja siitä, kuinka äidinkielen ja kirjallisuuden arviointi perusopetuksen yhteydessä on usein kaukana yhdenvertaisesta. Artikkelit on ansiokas, mutta siihen jäi kaipaamaan yhteenvetoa, jossa olisi voitu käsitellä tutkimustuloksia kootusti sekä pohtia havaintojen implikaatioita. Nyt lopputulokset hautautuvat jossain määrin tilastojen alle. Vai onko niin, että artikkelin johtopäätökset ovat niin pelottavia, ettei niitä ihan heti voi sanoa ääneen? Arvioinnilla (siis oppilaiden ja oppimisen arvioinnilla) on pitkä perinne kasvatuksessa, ja peruskoulun päättöarviointin perusteella toteutuvat myös jatkokoulutuksen oppilasvalinnat. Lappalaisen havaintojen mukaan arviointi on kuitenkin hyvin subjektiivista: sellaisena se ei tee oikeutta sen enempää arvioidulle yksilölle kuin koko ikäryhmällekään, joka sitten tämän arvioinnin perusteella laitetaan paremmuusjärjestykseen.

Kokoelman päättävä Elina Harjusen artikkeli käsittelee sekin kovin ajankohdasta teemaa, lukutaidon Pisa-arviointia. Harjusen artikkeli käsittelee lukutaidon arvioinnissa käytettyjä tekstejä ja sitä, miten kulttuurisidonnaisia nämä tekstit ovat. Suomalaiset koululaiset ovat menestyneet erinomaisesti kansainvälisissä arvioinneissa. Harjusen artikkeli kuitenkin osoittaa yhdellä tavalla sen, että kansainvälinen testaaminen on monimutkainen

tehtävä ja tuloksiin liittyy myös monenlaisia varauksia. Luettavat tekstit eivät esimerkiksi ole aitoja tekstejä, vaikka ne sellaisiksi nimetäänkin, vaan peräti kahden käännösprosessin kautta syntyneitä. Ehkäpä suomalaisten nuorten menestys lukuarvioinnissa johtuukin osittain myös tottumuksesta lukea huonosti käännettyjä käännöstekstejä!

Kirjan molemmat arviointia käsittelevät artikkelit tuovat heti ensimmäisissä kappaleissaan esille sen, kuinka arvioinnin keskeinen tehtävä on toimia kehittämisen pohjana. Tämä on äärimmäisen tärkeä havainto. Mediassa esimerkiksi Pisa-arvioinnin tuloksia käytetään kuitenkin lähinnä kansallisen erityisarvon osoittamiseen, tai sitten keskustelussa nousee esille väittely siitä, kenen ansiota hyvät tulokset ovat. Jos tulokset ovat jo nyt hyviä, ei kehittämiseen ehkä enää riitä mielenkiintoa.

KUVA TARKENTUU MUTTA MYÖS HAJOAA

Grünthalin ja Harjusen toimittama artikkelikokoelma on monin tavoin tärkeää ja kiinnostavaa luettavaa. Jos kokoelmaa haluaa jostain moittia, ehkäpä suurimmaksi ongelmaksi jää yhä eräänlainen pirstaleisuus. Takakannen mukaan kirja »rakentaa siltaa teoriasta käytäntöön ja tieteenalasta toiseen.» Näistä tavoitteista edellinen toteutuu hyvin mutta jälkimmäinen heikommin. Ei kirjoittajia voi mistään kuppikuntaisuudesta syyttää, sillä he kaikki ovat kyllä laaja-alaisia ja avarakatseisia. Varsinainen sillanrakennus jää kuitenkin suhteellisen vähäiseksi, sillä pikemminkin kaikki kirjoittajat katsovat äidinkielen ja kirjallisuuden oppiainetta omasta asemastaan, oman erityisosaamisensa valossa. Artikkelikokoelman tarjoama kuva on todella monipuolinen ja antoisa, mutta sillanrakennus tai kokonaisnäkemys olisi voinut mennä

pidemmällekkin. Tutkimuksellinen ja teoreettinen asiantuntijuus on usein kapeaa ja syvää, kun taas äidinkieli ja kirjallisuus oppiaineena hyvin laaja.

Tämän artikkelikokoelman lukemisen jälkeen lukisinkin mielelläni yhden näkemysellisen kokonaisuutensa siitä, miten äidinkieli ja kirjallisuus -oppiainetta tulisi opettaa. Tai oikeastaan lukisin mielelläni kaksi tällaista kokonaisnäkemystä: toisen, joka perustuisi tutkimukseen ja teoriaan, ja toisen, joka perustuisi käytännön opettajakokemukseen.

Ehkäpä vielä toinen asia, jota kokoelman lukemisen jälkeen jäi janoamaan, olisi jonkinlainen historiallinen kokonaiskartoitus siitä, miten äidinkieltä ja kirjallisuutta (ja miksei myös äidinkielen ja kirjallisuuden didaktiikkaa) on vuosikymmenten aikana opetettu. Tietyistä oppisisällöistä on tutkimuksia tehty (esim. Koskinen 1988, 1990; Rikama 1984, 2004), mutta kokonaisuudesta ei. Satu Grünthalin avausartikkeli hahmottelee hyvin oppiaineen didaktiikan perusteita teorian valossa, erilliset artikkelit hahmottelevat taas teoriaa ja käytäntöjä eri sisältöjen näkökulmasta. Historia ja perinne ovat kuitenkin tekijöitä, jotka vaikuttavat toimintaamme vahvasti ja usein tiedostamatta: ne vaikuttavat yhtä lailla kieliopin, kielenhuollon, kirjoittamisen kuin kirjallisuudenkin opetukseen, ja ne vaikuttavat myös arviointiin. Tämä tulee kyllä esille useammasta artikkelista, mutta laajempi historiallinen tutkimus olisi varmasti suureksi hyödyksi. Historia voi olla pohja, jolta eteenpäin ponnistetaan, mutta se voi olla myös painolasti, joka hidastaa äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen kehittymistä mielekkäämpään suuntaan. ■

KIMMO SVINHUFVUD

Sähköposti:

kimmo.svinhufvud@helsinki.fi

LÄHTEET

- ALHO, IRJA – KAUPPINEN, ANNELI 2008: *Käyttökielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1154. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HIIDENMAA, PIRJO 2003: *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kieli ja sen kieliopit: Opetuksen suuntaviivoja* 1994. Opetusministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- KOSKINEN, IRINA 1988: *Hyvästit kieliopille: Äidinkielen kielioppi suomenkielisessä oppikoulussa ja kansakoulussa vuoden 1843 koulujärjestyksestä peruskoulu-uudistukseen*. Tutkimuksia 67. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- 1990: »*Kieliopin*» *paluu: Äidinkielen ns. kielentuntemuksen opetus suomenkielisessä peruskoulussa*. Tutkimuksia 90. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003*. Opetushallitus 2003. www.oph.fi.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*. Opetushallitus 2004. www.oph.fi.
- RIKAMA, JUHA 1984: *Lukion kirjallisuudenopetus: Vanhamuotoisen lukion kirjallisuudenopetus opettajien arviointien valossa*. Valtion taidehallinnon julkaisuja 25. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- 2004: *Lukion kirjallisuudenopetus 1900-luvun jälkipuoliskon Suomessa opettajien arviointien valossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 984. Helsinki: SKS.

▷

SAVOLAINEN, KATRI 2005: Äidinkielen pedagogiikan näkökulma Isoon suomen kielioppiin. – *Virittäjä* 109 s. 594–599.

TAINIO, LIISA (toim.) 2007: *Vuorovaikutusta luokkahuoneessa: Näkökulmana keskusteluanalyysi*. Helsinki: Gaudeamus.

TEKSTITAITOJEN OPETUKSESTA PERUSKOULUN 7.–9.-LUOKKIEN ÄIDINKIELEN JA KIRJALLISUUDEN OPPIKIRJOISSA

Aleksis 7–9: Äidinkieli ja kirjallisuus **Jari Kuusento, Heleena Liuskari** (osat 8 ja 9), **Sari Lottonen** (osat 8 ja 9), **Inkeri Oksanen ja Helena Ruuska**. Helsinki: Otava 2001–2002. Osa 7 180 s. ISBN: 951-1-15352-8 (nid.). Osa 8 191 s. ISBN: 951-1-17522-X (nid.). Osa 9 190 s. ISBN: 951-1-18122-X (nid.).

Loitsu: Äidinkieli ja kirjallisuus 7–9. Osa 7 **Sinikka Herajärvi, Päivi Laine, Leena Paasio ja Petra Vartia**. Helsinki: Otava 2003. 212 s. ISBN: 951-1-18686-8 (nid.). Osa 8 **Päivi Laine, Leena Paasio, Päivi Valttonen ja Petra Vartia**. Helsinki: Otava 2004. 240 s. ISBN: 951-1-19356-2 (nid.). Osa 9 **Sinikka Herajärvi, Päivi Laine, Leena Paasio-Leimola ja Petra Vartia**. Helsinki: Otava 2006. 244 s. ISBN: 951-1-20143-3 (nid.)

Sisu: Peruskoulun äidinkieli ja kirjallisuus 7–9. Osa 7 **Väinö Kuukka, Kirsti Lehtinen ja Sisko Nampajärvi**. Helsinki: Tammi 2004. 227 s. ISBN: 951-26-4810-5. Osa 8 **Päivi Artikainen, Mari Hankala, Väinö Kuukka ja Kirsti Lehtinen**. Helsinki: Tammi 2005. 241 s. ISBN: 951-26-5000-2. Osa 9 **Päivi Artikainen, Väinö Kuukka, Kirsti Lehtinen, Irmeli Panhelainen, Janne Saarikivi, Sari Taipale**. Helsinki: Tammi 2006. 229 s. ISBN: 951-26-5093-2 (nid.)

Taito, Voima, Taju. Äidinkieli ja kirjallisuus 7–9 **Anne-Maria Mikkola, Minna-Riitta Luukka ja Kaarina Ahonen** (*Taito ja Voima*). *Taito: äidinkieli ja kirjallisuus 7*. Porvoo: WSOY 2005. 229 s. ISBN: 951-0-26383-4 (nid.). *Voima: äidinkieli ja kirjallisuus 8*. Porvoo: WSOY 2006. 256 s. ISBN: 951-0-29760-7 (nid.). *Taju: äidinkieli ja kirjallisuus 9*. Porvoo: WSOY 2007. 319 s. ISBN: 978-951-0-29761-2 (nid.)

Esittelen kirjoituksessani lyhyesti peruskoulun 7.–9.-luokille tarkoitettujen äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjojen tekstitaidon opetuksen osuuksia. Tarkasteltavina ovat seuraavat kirjasarjat: Otavan kustantamat Aleksis ja Loitsu, Tammen kustantama Sisu ja WSOY:n kustantama Taito, Voima, Taju -sarja. Oppikirjasarjoissa on niin sanottujen runkokirjojen lisäksi usein lisämateriaalia, jolla täydennetään kirjojen antia, kuten kielioppiin, puheilmaisuun tai tekstiharjoituksiin keskittyviä vih-

kosia. Käytännön syistä en ole sisällyttänyt niitä erikseen tähän tarkasteluun mukaan, mutta mikäli lisämateriaalissa on selvästi tämän katsauksen piiriin kuuluvia tehtäviä, olen huomionut ne kirjasarjan kokonaislinjaa arvioidessani.

Tarkoitukseni on ennen muuta valottaa lyhyesti eri oppiasteilla käytettyjä tapoja opettaa tekstitaitoa, esitellä kirjojen harjoituksia ja oppisisältöjä sekä samalla luoda lyhyt yleiskatsaus siihen, mitä osa-alueita tekstitaidon opettamiseen oikeastaan kuu-